

Srbská monografie o Michalu Ajjazovi

Katarina Mitrićević-Štepanek (Bělehrad)

Ivana Kočevski: *Tumačenje prostora u prozi Mihala Ajjaza*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2018. 293 s. ISBN 978-86-6153-502-4.

Recenzovaná monografie Ivany Kočevské, docentky Katedry slavistiky Filologické fakulty Bělehradské univerzity, se soustřeďuje na pojem prostoru v literárním díle Michala Ajjaze, neboť ten autorka považuje ve spisovatelově poetice za dominantní. Pro svůj výzkum si vybrala pět Ajjazových románů – *Druhé město*, *Zlatý věk*, *Prázdné ulice*, *Cesta na jih* a *Lucemburská zahrada*, nicméně příklady toho, jak autor vytváří a definuje prostor, uvádí i z kratších Ajjazových literárních útvarů – novel, povídek, cestopisů a esejů.

Svou práci rozdělila I. Kočevski na úvod a čtyři kapitoly. V *Úvodu* definuje předmět svého zkoumání, jež tvoří původní prostorovost, její plnost i prázdnota, vznik heterokosmiky literárního světa, subjektivní vytváření prostoru pomocí vlastní tělesnosti a popis dialektiky prostoru. Cílem jejího výzkumu pak je podle vlastních slov demystifikace stávajících hranic viditelného prostoru pozorovatele, vylíčené v textu Ajjazových románů vypravěčem. V úvodu také poskytuje vhled do metodologického postupu svého bádání, založeného na literatuře z oblasti literární teorie, filozofie, sociologie, teorie výtvarného umění a architektury, na jejímž základě přistupuje k fenomenologické analýze problematiky. Jako metodologický základ svého zkoumání prostoru přijímá autorka kromě různých filozofických systémů, zabývajících se popisem prostoru, z nichž je Ajjazově tvorbě nejbližší fenomenologie, především českou literární teorii Lubomíra Doležala, Daniely Hodrové, Zdeňka Hrbaty a dalších autorů.

V prvé kapitole nazvané *Heterocosmica a labyrinth bytí* autorka nejprve představuje literární tvorbu tohoto současného českého spisovatele a poté se zabývá nejdůležitějšími rysy jeho poetiky. Jako její nejvýraznější rys označuje interdisci-

plinaritu při formování textu románu, v souvislosti s ní vyděluje i různé filozofické školy a učení, vliv literárního intertextu, resp. meziliterární vztahy, jež rozpoznává jako svérázný poměr textu románů k různým pramenům, které Ajjazovi posloužily jako inspirace, a konečně i spisovatelův zájem o přírodní vědy a výtvarné umění.

V druhé kapitole s názvem *Metafiktivní konstrukce Ajjazova literárního univerza* autorka nejprve definuje postavení pojmů univerzum, svět a prostor v literárním textu. Při samotném vymezování charakteristiky Ajjazova literárního univerza se opírá zejména o teorii fikce možných světů Lubomíra Doležala, při výkladu prostoru pak metodologicky vychází z postulátů Gérarda Genetta, Josipa Užareviće, Tomáše Kubíčka, Zdeňka Hrbaty a Daniely Hodrové. Při definování literárního univerza Ajjazových románů rozpoznává existenci více různých světů či dimenzí jednoho prostoru. Matricí svého narativního postupu formuje Ajjaz podle Kočevské vytvářením struktur dvojího (či vícedimenzionálního) světa v narativním univerzu. Zvláštnosti takovéto mikrostruktury autorka dokazuje na reprezentativních příkladech z povídky *Návrat starého varana*, z novely *Tyrkysový orel* a z románů *Druhé město* a *Lucemburská zahrada*.

Poté autorka objasňuje v Ajjazově próze dichotomii viditelného a neviditelného. Jako nejčastější koncepci prostorovosti jeho románů vyděluje pojem prázdnoty. Spisovatelovy tvůrčí postupy toho, jak z prázdnoty utváří písmena, film, obraz či estetické teorie dokazuje na četných příkladech z novely *Zenonovy paradoxy* a z románů *Zlatý věk*, *Prázdné ulice* a *Cesta na jih*. V této souvislosti uvádí také názory Marka Twaina, Daniely Hodrové, Kazimíra Maljeviče, Plotina a dalších, kteří podobně poukazovali na paralelně existující

svět prolínající se se světem vypravěče. Autorka tak dochází k závěru, že Ajvazova fenomenologie je ve skutečnosti studií o prostoru, o definování jeho obsahu, tedy všech těles a předmětů, které se v něm nachází, jakož i snaha o rozluštění toho, odkud vše to, co je viditelné, pochází. Kapitola je zakončena analýzou cesty a cestování vypravěče prostorem. Autorka zde tvrdí, že ve všech pěti Ajvazových románech je přítomen archetypální topos cesty a cestování s tím, že hrdinové jeho románů necestují pouze skutečným prostorem: často se jedná o tzv. cesty mezi světy či o vnitřní cestu do vlastního bytí.

Gros autorčina výzkumu a výkladu o prostoru v próze Michala Ajvaze je obsažen v třetí, nejobsáhlejší kapitole monografie, nazvané *O dialektice prostoru*. I. Kočevski zde zdůrazňuje, že Ajvaz, podobně jako jiní fenomenologové, vychází z tělesnosti subjektu v prostoru, pomocí níž subjekt přichází s prostorem do intimního styku a vytváří s ním osobitou komunikaci. Tímto subjektem je sám auktorální vypravěč, z jehož poznatků, detailních zápisků a vyčerpávajících komentářů vzniká svébytná hermeneutika textu o prostoru. Ve vztahu k definici prostoru, v němž se vypravěč nachází, vyděluje autorka prostor urbánní, exotický a virtuální. V každé z uvedených lokací prostoru pak je zřejmá i další, vnitřní dialektika ve formě vnitřního a vnějšího prostoru. Na konkrétních příkladech z románů ilustruje autorka nejprve Ajvazův vnitřní prostor urbánního prostředí v podobě minuciózního popisu prostoru a funkcí bytů, domů, antikvariátů a starožitností, knihoven, chrámů, vináren a hospůdek; poté představuje vnější prostor, při němž se těžiště výzkumu soustředilo na roli náměstí, ulic, mostů, železnic, skládek, překladišť a periferie. Vnitřní dialektika ve formě otevřeného i uzavřeného prostoru je přítomna i v exotickém prostředí, v němž autorka zdůrazňuje především přítomnost fantastických, ba i pohádkových prvků, pomocí nichž je evropské město propojeno také se vzdálenými kraji, přístupnými i soudobému cestovateli a výzkumníkovi jen s obtížemi (ostrovy, mořské dno,

zřídko vulkánů, džungle). I. Kočevski dokazuje, že se v popisu obou prostředí, jak urbánního, tak exotického, objevují prvky skutečného světa, resp. aktuálního světa hrdiny, ale i možného světa, resp. světů, které tvoří paralelní rovinu paradigmatického světa (a jeho variant), jež vzešla z vypravěčova přesvědčení, přání a snů. Kromě výčtu možných vysvětlení pojmu virtuálnosti a jeho použití v literárním textu zaměřuje svoji detailní analýzu také na samotný prostor Ajvazova textu, resp. na strukturu jeho románu. Ten považuje za prostor sám o sobě. Své závěry dokládá čtyřmi tabulkami, v nichž vysvětluje, jak dochází pomocí jeho autorského postupu „povídky v povídce“ k množení prostoru. Autorka tak originálně interpretuje Ajvazovo dílo a odhaluje tak možné způsoby grafického čtení beletristické prózy a strukturální analýzy textu.

Ve čtvrté kapitole nazvané *Archetypální cesta do centra bytí* autorka sumarizuje poznatky, k nimž došla ve druhé a třetí kapitole. Pokračuje však i s novým výkladem Ajvazova prostoru. Konstatuje přitom, že v poetice tohoto českého spisovatele se vždy jedná o neustálý pohyb a neuzavřený kruh. I. Kočevski se domnívá, že koncept jeho poetiky je otevřeným celkem, který by bylo možno nejlépe zobrazit současnou percepací všech jeho románů jako jediné knihy, skládající se z více narativních kruhů, z nichž každý následující vychází do jisté míry z předcházejícího.

Monografie Ivany Kočevské tedy přináší mnohostrannou analýzu výkladu prostoru v dílech Michala Ajvaze. Jeho poetiku románu znalecky posuzuje jako otevřený systém, který lze vykládat v mnoha dimenzích a z různých východisek. Její práce je metodologicky založena na relevantní literatuře a svým rozsahem přesahuje problematiku interpretace prostoru v literárním textu, neboť obsahuje i interdisciplinární analýzu poetiky Ajvazových románů v celku. Není jisté bez zajímavosti, že jde o vůbec první monografii o současném českém spisovateli v srbsčině, proto lze práci Ivany Kočevské hodnotit i jako mimořádný přínos srbské literární vědné bohemistice.

dr Katarina Mitrićević-Štepanek

Katedra za slavistiku
Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu
Studentski trg 3, 11000 Beograd, Srbsko
k.mitricevic@fil.bg.ac.rs

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.